

การสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติเพื่อการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย¹

COMMUNICATION FOR STATELESS PEOPLE EMPOWERMENT TO LEGAL RIGHTS

ภัทรา บุรารักษ์

Phattar Burarak

สาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา ประเทศไทย

New Media Communication Department, Faculty of Management Science and Information Science,

University of Phayao, Phayao Province, Thailand

burarak@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทางการสื่อสารในการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ และศึกษาการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าปัญหาของการสื่อสารมีลักษณะที่ไม่เท่าเทียมทางอำนาจการสื่อสารระหว่างคนไร้สัญชาติกับผู้ให้บริการสิทธิ (ภาครัฐและเอกชน) ส่งผลให้คนไร้สัญชาติไม่กล้าและขาดความกระตือรือร้น สำหรับการสื่อสารปฏิบัติการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ พบว่าควรดำเนินการครอบคลุม 3 ด้านคือ 1) การเพิ่มโอกาสให้เข้าถึงข้อมูลสิทธิตามกฎหมาย 2) การเพิ่มอำนาจของคนไร้สัญชาติโดยการเพิ่มความรู้อันเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมาย 5 กลุ่ม และฝึกทักษะการสื่อสาร 9 ทักษะ และ 3) การทำให้ประเด็นสิทธิของคนไร้สัญชาติเกิดการพูดคุยและยกระดับเป็น

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ ของภัทรา บุรารักษ์ และ สุพรรณิ เบลอร์เนล ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 2559

วาระของพื้นที่ ผลการปฏิบัติการดังกล่าวผลต่อการเข้าถึงและใช้สิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติเพิ่มขึ้นซึ่งแตกต่างกันตามพฤติกรรมการสื่อสารของพวกเขา

คำสำคัญ: การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การเสริมพลังคนไร้สัญชาติ การเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย การสื่อสารคนไร้สัญชาติ

ABSTRACT

The objectives of this article are study on communication problem in accessing legal rights of nationality-less people and the communication participatory to empower to access their legal rights by qualitative research method. The results showed that, there is inequity communication between stateless people and the service; provider public sectors and private sectors This problem can cause them to fear and lack while the participatory communication to empower the nationality-less people indicated should practice on 3 areas which are 1) increasing access to legal rights information of stateless people 2) increasing power for the stateless people by giving knowledge of 5 legal rights and training 9 communication skills 3) creating channel of communication to make this a topic as a local agenda. As result of this study the stateless people more courage to access and claim that their legal rights in differences way, depend on their communication behaviour.

Keywords: communication participation, stateless people empowerment, legal rights access, stateless people communication

บทนำ

ปัญหาสำคัญของการเข้าไม่ถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความรู้ทางกฎหมายและทักษะในการสื่อสารที่หมายรวมถึงการแสวงหา การจัดการข้อมูลความกล้าในการสื่อสารที่เรียกร้องใช้สิทธิตามกฎหมายเป็นต้น นอกจากนี้ประเด็นคนไร้สัญชาติยังถูกมองว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง

กับความมั่นคงของชาติ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้คนไร้สัญชาติต้องจำกัดการแสดงตัวตนในสังคมในสภาพที่ต้องยอมรับกับสภาพปัญหาอย่างจำนน แม้ว่ากฎหมายไทยได้รับรองสิทธิในการมีชีวิตที่ดีบางประการแล้วก็ตาม

จากการสำรวจพื้นที่ในจังหวัดพะเยา และการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่

เกี่ยวข้องกับประเด็นข้างต้น พบว่า คนไร้สัญชาติในพื้นที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาบางพื้นที่ ยังไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมายโดยเฉพาะสิทธิที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่นสิทธิด้านสถานะบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในระบบสาธารณสุข สิทธิส่วนบุคคล และสิทธิในการศึกษา โดยมีสาเหตุมาจากเข้าถึงข้อมูลกฎหมาย การขาดความรู้และทักษะในการตีความข้อมูลกฎหมายที่มีความยากและซับซ้อน หรือเกิดจากการยอมจำนนอยู่กับการด้อยอำนาจของตนเอง ไม่กล้าแสวงหา เรียกร้องและใช้สิทธิของคนไร้สัญชาติเอง อีกทั้งการสื่อสารเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจด้านข้อมูลกฎหมายที่ผ่านมามากได้รับออกแบบมาจากคนภายนอกที่อาจไม่สอดคล้องกับทักษะและความรู้พวกเขา (Saisaard, 2010; Teerachaimahit et al., 2014)

สำหรับการสื่อสารเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติที่มาจากกลุ่มผู้ให้บริการสิทธิทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับคนไร้สัญชาติมากที่สุด พบว่ามีปริมาณที่น้อยและเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงานยังขาดความรู้และความแม่นยำในการใช้กฎหมาย การตัดสินใจมักใช้ดุลยพินิจในการตีความมากกว่าใช้หลักกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ส่งผลทำให้การให้บริการด้านสิทธิต่าง ๆ กับคนไร้สัญชาติแต่ละองค์กรจึงแตกต่างกัน (Saisaard, 2010; Teerachaimahit et al., 2014) บ่อยครั้งที่การสื่อสารประเด็นสิทธิตาม

กฎหมายของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนที่ให้บริการสิทธิกับคนไร้สัญชาติเกิดความผิดพลาด (communication breakdown) เช่น ความล่าช้าเนื่องจากต้องผ่านผู้คัดกรองข่าวสารหลายชั้น การตีความไม่ถูกต้องตรงกัน และประเด็นสำคัญคือรูปแบบสารมักอยู่ในรูปแบบของภาษากฎหมายที่คนไร้สัญชาติไม่เข้าใจ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า “การสื่อสาร” อาจเป็นได้ทั้งปัญหา ถ้าใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน “การสื่อสาร” ก็สามารถเป็น “ทางแก้ปัญหา” ได้เช่นเดียวกัน หากใช้เพื่อเพิ่มพลังอำนาจให้กับคนด้อยโอกาส โดยการให้การสนับสนุนและส่งข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญและจำเป็นให้พวกเขาและสร้างช่องทางให้คนด้อยโอกาสสามารถแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและผลกระทบของตนเองได้ ทั้งนี้การใช้การสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังได้นั้น ควรเริ่มจากการสำรวจข้อมูลปัญหาและความต้องการของกลุ่มคนด้อยโอกาสก่อนนำไปสู่การออกแบบการใช้การสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังฯ ใน 3 มิติได้แก่การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงข้อมูลให้กับกลุ่มคนชายขอบ การเพิ่มพลังอำนาจให้คนชายขอบมีความสำคัญ และการสร้างพื้นที่การสื่อสารสาธารณะกับประเด็นพวกเขาเพื่อให้เกิดการพูดคุยถกเถียงและกลายเป็นวาระของสังคม (United Nation , 2006) ไปพร้อมกัน

นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่าหากนำแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาใช้ใน

การเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติให้เข้าถึงสิทธิตามกฎหมายจะเป็นการปรับสมดุลความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคู่สื่อสารระหว่างคนด้วยโอกาสกับผู้มีอำนาจที่ถ่างกว้างให้เข้ามาใกล้กันได้ และยังเป็นแนวคิดที่เน้นให้คนด้วยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารเพื่อกำหนดทิศทางการสื่อสาร ช่องทาง เนื้อหาที่สำคัญต่อชีวิตของพวกเขา จากเดิมที่พวกเขาถูกกั้นออกเป็นเพียงผู้รับสารที่เฉื่อยชาเท่านั้น

ดังนั้น การทำให้กลุ่มคนไร้สัญชาติเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารเพื่อการเข้าถึงสิทธิ และพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารเพื่อให้เสียงหรือความต้องการของพวกเขามีความสำคัญขึ้นนั้น น่าจะเป็นการปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คนไร้สัญชาติเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายเพื่อนำไปสู่การได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมายอย่างมีศักดิ์ศรีได้

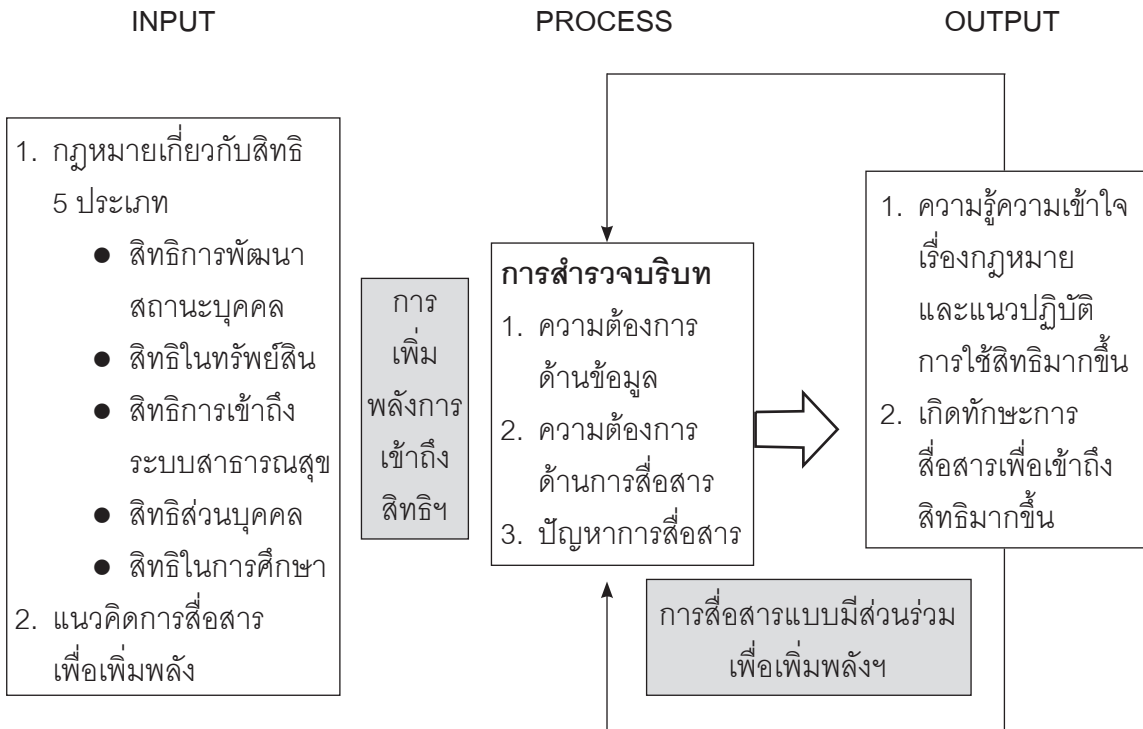
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทางการสื่อสารในการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ
2. เพื่อศึกษาการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติให้เข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษา ด้านพื้นที่ คือ การศึกษาคนไร้สัญชาติในอำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอปง จังหวัดพะเยา และขอบเขตด้านเนื้อหาที่ครอบคลุมเรื่องสิทธิของคนไร้สัญชาติ 5 ประเภทคือสิทธิด้านสถานะบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในระบบสาธารณสุข สิทธิส่วนบุคคล และสิทธิในการศึกษาและการเสริมทักษะการสื่อสารให้กับคนไร้สัญชาติ

กรอบแนวคิดการดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการศึกษากลุ่มคนไร้สัญชาติใน 3 อำเภอ คือ อำเภอปาง อำเภอยางคำ และอำเภอกู่ช้าง จังหวัดพะเยา ใช้วิธีการเก็บข้อมูลคือ การศึกษาบริบทสถานการณ์ของปัญหา การค้นหาข้อมูลการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบทางการและไม่เป็นทางการ การจัดเวทีประชุม

เพื่อระดมสมอง และการจัดกิจกรรมการสื่อสารในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย มีช่วงระยะเวลาการศึกษาตั้งแต่วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2559 ถึงวันที่ 14 พฤษภาคม 2560

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

- การสำรวจปัญหาด้านการสื่อสารสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ

จากการวิเคราะห์พบสภาพปัญหาด้านการสื่อสารเรื่องสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติแยกตามองค์ประกอบการสื่อสาร (ผู้ส่งสาร ช่องทาง ผู้รับสารและการป้อนกลับ) ได้ดังนี้

1.1 ผู้ส่งสารในการสื่อสารเพื่อการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติแบ่งเป็นสามกลุ่มหลัก คือ 1) กลุ่มผู้มีอำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการคือ เจ้าหน้าที่อำเภอ ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอที่เกี่ยวข้อง กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน 2) กลุ่มนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ และ 3) กลุ่มเพื่อนบ้านและเครือข่าย ซึ่งแต่ละกลุ่มมีข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการสื่อสารดังนี้

กลุ่มผู้มีอำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจข้อกำหนดและเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและมีอิทธิพลต่อการดำเนินการเข้าสู่กระบวนการใช้สิทธิ แต่มีข้อจำกัดด้านทิศทางการสื่อสารที่เน้นการรวมศูนย์และตั้งรับ ส่วนเนื้อหาการสื่อสารเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจ ถูก/ผิด ได้/ไม่ได้ ในการรับเรื่องขอใช้สิทธิจากของคนไร้สัญชาติ มากกว่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหา

กลุ่มนักพัฒนาเอกชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานเฉพาะประเด็นสถานะบุคคล เป็นกลุ่มที่มีความรู้และข้อกำหนดเป็นอย่างดี เพราะมีการติดตามข่าวสารอย่างต่อเนื่อง การทำงานของนักพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้ มีข้อดีคือเป็นแรงกดดันทางสังคมต่อการทำงานของภาครัฐและต่อคนไร้สัญชาติให้ตื่นตัวและตระหนักการให้บริการและขอใช้สิทธิ (Sirikoson, 2016) และ 2) องค์กรภาคเอกชน

ที่ทำงานด้านการให้การช่วยเหลือด้านสวัสดิการ เช่นการให้ที่พักอาศัยและการศึกษา กลุ่มนี้มีความรู้ด้านข้อกำหนดค่อนข้างจำกัด และขาดความแม่นยำด้านกระบวนการเข้าถึงสิทธิ ต้องอาศัยการแสวงหาความรู้จากภายนอกหรือลองผิดลองถูกด้วยตนเอง ที่อาจเป็นเหตุให้การขอใช้สิทธิบางประเด็นไม่ประสบผลหรือไม่ได้รับความสนใจจากผู้ให้บริการสิทธิ (Chanthima, 2016)

กลุ่มคนไร้สัญชาติที่เป็นเพื่อนบ้าน เครือญาติและคนใกล้ชิด ข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติ ที่มาจากกลุ่มผู้ส่งสารนี้ เป็นความรู้ที่ได้รับมาจากการประสบการณ์และการบอกเล่าต่อกันมา บางครั้งอาจไม่ถูกต้องหรือเป็นข้อกำหนดสำหรับคนไร้สัญชาติบางประเภท

1.2 สาร สารเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติในกระบวนการสื่อสารในพื้นที่ศึกษามีปริมาณน้อย และเป็นสารอยู่ในรูปของภาษาราชการและภาษากฎหมายที่เป็นภาษาไทยกลางทั้งหมด ส่วนกรณีที่อยู่ในรูปของภาษาพูดจะมีลักษณะการเล่าปากต่อปากที่เนื้อหา มีความคลาดเคลื่อนสูงเพราะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้เล่า

1.3 ช่องทาง หรือสื่อที่ใช้สื่อสารเนื้อหา จากการศึกษาพบช่องทางสามประเภทคือสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อเฉพาะกิจ (การประชุมหมู่บ้าน) มีลักษณะการไหลหลายขั้น (many- steps flow) แต่แต่ละขั้นมีตัวกลางหรือนายทวารข่าวสารก่อนทุกครั้งและมีความถี่ในการสื่อสารน้อย

ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

1.4 ผู้รับสารหรือกลุ่มคนไร้สัญชาติ
เอง มีข้อจำกัดสำคัญคือ

1.4.1 การขาดความรู้และ
ทักษะวิเคราะห์ข้อมูลข้อเท็จจริงของตนเอง
ทำให้ไม่สามารถสื่อสารหรือเจรจาต่อรองใน
กระบวนการของใช้สิทธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4.2 ทักษะด้านการแสวงหา
ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มคนไร้สัญชาติ พบว่าความ
แตกต่างปัจจัยด้านอายุและศึกษา ทำให้รูปแบบ
การแสวงหาข้อมูลที่แตกต่างกัน กล่าวคือกลุ่มเด็ก
และเยาวชนที่อายุน้อยกว่า 20 จะมีลักษณะการ
ตั้งรับและพึ่งพาผู้อื่น โดยจากผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด
หรือผู้ดูแลมากกว่าจะแสวงหาข่าวสารด้วยตัวเอง
ส่วนกลุ่มเยาวชนที่อายุ 20 ปี ขึ้นไป อยู่ในช่วง
กำลังจะเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา มักเป็น
ฝ่ายรุกในการแสวงหาข้อมูลมากขึ้น โดยเริ่ม
แสวงหาจากเพื่อนที่เคยมีประสบการณ์หรือใช้
ช่องทางการเข้าร่วมกิจกรรมหรือการสืบค้นข้อมูล
ทางออนไลน์ (Women stateless people 28
years old, 2016)

ขณะที่กลุ่มที่มีการศึกษาน้อยและ
มีครอบครัวตั้งแต่วัยรุ่นอาศัยในหมู่บ้าน มักไม่
สนใจหรือพยายามแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่
เกี่ยวข้องกับตนเอง ส่วนกลุ่มที่แทบไม่มีการ
แสวงหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมาย
มากที่สุดคือกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ติดกับบ้าน
เพราะไม่สามารถพูด/เขียนภาษาไทยได้ เป็นกลุ่ม
ที่ต้องพึ่งพาข้อมูลข่าวสารที่มาจากกลุ่มญาติพี่น้อง
หรือลูกหลานมากที่สุด

จากข้อมูลข้างต้นสามารถแบ่งคนไร้
สัญชาติตามพฤติกรรมการสื่อสารได้ 2 ลักษณะ

คือ กลุ่มเชิงรับ หมายถึงบุคคลที่มีความต้องการ
พึ่งพาสูง ขาดความกระตือรือร้นในการแสวงหา
ข้อมูลข่าวสาร การขอใช้สิทธิ และมักขาดความ
มุ่งมั่นในการติดตามเรื่องราวของตนเองอย่าง
เนื่อง สำหรับกลุ่มที่สอง คือกลุ่มคนไร้สัญชาติ
เชิงรุก เป็นกลุ่มที่มีความกระตือรือร้นแสวงหา
ข้อมูลข่าวสาร เมื่อรับความรู้เกี่ยวกับข้อกฎหมาย
แล้ว ก็มุ่งมั่นติดตามทำงานอย่างต่อเนื่องเมื่อสงสัย
หรือติดขัดปัญหาเรื่องใดจะซักถามจากนักวิจัย
และนักกฎหมาย

1.5 การป้อนกลับ มีทิศทางการ
สื่อสารมีทิศทางจากบนลงล่างและสื่อสาร
ทางเดียว จึงเป็นอุปสรรคต่อการป้อนกลับ
ผนวกกับการผู้รับสารขาดความรู้กลัวและไม่กล้า
จึงทำให้การป้อนกลับเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ
ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารเกิดขึ้นน้อยมาก
และหากเกิดขึ้นก็เป็นไปในลักษณะไม่เป็น
ทางการ

กล่าวโดยสรุปปัญหาการสื่อสารสิทธิ
ตามกฎหมายของกลุ่มคนไร้สัญชาติ คือ ความ
สัมพันธ์เชิงอำนาจในการสื่อสารของผู้ส่งสารและ
ผู้รับสารไม่เท่าเทียม ผู้ส่งสารมีอำนาจทั้งอำนาจ
หน้าที่อย่างเป็นทางการและอำนาจจากการ
มีความรู้และข้อมูลข่าวสารมากกว่าผู้รับสาร
ทำให้ผู้ส่งสารเป็นฝ่ายกำหนดเนื้อหาและช่องทาง
การสื่อสาร ยิ่งผู้ส่งสารมีอำนาจมากห่างจากผู้รับ
สารมากขึ้นเท่าไร ยิ่งทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึก
กลัวและไม่กล้าในการสื่อสารมากขึ้นเท่านั้น

2. การสำรวจความรู้ด้านกฎหมายและ
ความต้องการทักษะด้านการสื่อสารเพื่อเข้าถึง
สิทธิตามกฎหมาย

2.1 การสำรวจความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายของคนไร้สัญชาติก่อนปฏิบัติการสื่อสาร

การศึกษาการรับรู้และความเข้าใจที่มีต่อสิทธิคนไร้สัญชาติตามกฎหมาย โดยการสัมภาษณ์ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้คำถามสำคัญคือ 1) คนไร้สัญชาติมีสิทธิตามกฎหมายอะไรบ้าง 2) คนไร้สัญชาติรับรู้สิทธิฯ ได้อย่างไร จากใคร คิดว่าถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ และ 3) หากคิดว่าตัวเองไม่รู้สิทธิ มีวิธีการใดที่จะทำให้ถึงจะรู้สิทธิได้บ้าง

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มคนไร้สัญชาติรับรู้และเข้าใจสิทธิของคนไร้สัญชาติตามกฎหมาย ที่ระบุว่าทำได้มีความสอดคล้องกับกฎหมายแต่คลาดเคลื่อนบางรายละเอียด เช่น ระยะเวลาการได้รับอนุญาตออกพื้นที่ควบคุมสิทธิการเข้าเรียนหรือการศึกษา และสิทธิการพัฒนาศถานะที่แม้รับรู้ว่าได้ แต่ไม่ทราบถึงรายละเอียดของกฎหมายว่าให้กับบุคคลในสถานะใดบ้าง ส่วนการรับรู้ว่าได้ไม่ได้นั้นส่วนใหญ่รับรู้ไม่สอดคล้องกับกฎหมายที่ให้สิทธิกับคนไร้สัญชาติ เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล สิทธิส่วนบุคคล สิทธิการพัฒนาศถานะบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิการกู้เงินเพื่อการศึกษา ส่วนสิทธิที่ระบุว่าไม่แน่ใจนั้นเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องทรัพย์สินและการได้รับวุฒิการศึกษา ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคนไร้สัญชาติยังขาดความรู้สิทธิทางกฎหมายที่ถูกต้องรวมถึงยังไม่รู้จักและวิเคราะห์สถานะบุคคลของตนเองตามกฎหมายได้ดีพอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการได้รับ

ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ มาจากเพื่อนบ้านหรือกลุ่มญาติที่อาจมีความคลาดเคลื่อนและไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง หรือมาจากหน่วยงานภาครัฐก็มีปริมาณน้อยและเข้าไม่ถึง ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งของการเสียสิทธิและไม่เข้าถึงสิทธิของคนไร้สัญชาติอีกส่วนหนึ่ง

2.2 ความต้องการทักษะด้านการสื่อสารเพื่อการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ

จากการศึกษาโดยใช้การสื่อสารโดยการสนทนากลุ่ม การคืนข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาส่วนบุคคล และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยมีคำถามหลักในประเด็นดังนี้ 1) ทำอย่างไรเพื่อให้คนไร้สัญชาติสามารถเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายได้อย่างถูกต้องตามสถานะบุคคลของตนเอง 2) ทำอย่างไรที่จะให้คนไร้สัญชาติสามารถสื่อสารเพื่อได้รับความรู้และเข้าถึงสิทธิกับกลุ่มผู้ให้บริการ 3) ควรมีวิธีการสื่อสารและใช้สื่ออย่างไรที่จะทำให้คนไร้สัญชาติเข้าถึงความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของพวกเขาได้มากที่สุด 4) ปัญหาการไม่ขอใช้บริการด้านสิทธิของคนไร้สัญชาติเกิดจากเหตุผลอะไร และควรมีวิธีการแก้ไขอย่างไร 5) ทำไมคนไร้สัญชาติถึงมีความกลัวในการขอใช้สิทธิ 6) ควรแก้ไขปัญหากลัวของคนไร้สัญชาติไปสู่การใช้สิทธิตามกฎหมายของตนเองอย่างไร

ผลการศึกษาพบความต้องการด้านทักษะสื่อสารของคนไร้สัญชาติเพื่อเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายดังนี้

2.2.1 ความรู้เรื่องสิทธิตามกฎหมายเช่นสิทธิส่วนบุคคล เช่น การจดทะเบียนสมรสกับคู่สมรสที่เป็นคนสัญชาติไทยหรือเป็นบุคคลต่างด้าว การยื่นขอเดินทางออกนอกพื้นที่ สิทธิด้านทรัพย์สิน เช่น การเป็นเจ้าของสังหาริมทรัพย์ เช่น การซื้อ /เช่าซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ หรืออุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า และการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นๆ และสิทธิด้านสาธารณสุข เป็นต้น

2.2.2 พื้นที่การปฏิบัติการเพื่อฝึกฝนการวิเคราะห์ตนเองเพื่อพัฒนาสถานะบุคคลตามกฎหมาย

2.2.3 สื่อที่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมายอย่างถูกต้องและมีภาษาที่พวกเขาเข้าใจง่าย

2.2.4 การเสริมทักษะการสื่อสารเพื่อให้คนไร้สัญชาติเพื่อการเข้าถึงและขอใช้สิทธิ

2.2.5 พื้นที่การปฏิบัติการขอใช้สิทธิ เพื่อสร้างประสบการณ์และลดความไม่กล้าและความกลัว

2.2.6 การช่วยเหลือและหนุนเสริมระหว่างกระบวนการขอพิสูจน์สัญชาติ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มคนไร้สัญชาติมีการรับรู้ข้อจำกัดของตนเองทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายและมีความต้องการทักษะด้านการสื่อสารทั้งในมิติการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร

3. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ

การนำเสนอข้อมูลในหัวข้อนี้ใช้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการเพิ่มพลังคนด้วยโอกาสขององค์กรสหประชาชาติ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงข้อมูลสิทธิตามกฎหมายให้คนไร้สัญชาติโดยใช้วิธีการสร้างพื้นที่การสื่อสารในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมาย เช่นการสื่อสารระหว่างบุคคล เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเวทีการสื่อสารสาธารณะ อย่างไรก็ตามสำหรับคนไร้สัญชาติกลุ่มเชิงรุก ผู้วิจัยเพิ่มวิธีการสื่อสารที่ให้โอกาสคนไร้สัญชาติได้นำความรู้เกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมายไปประยุกต์ใช้ เช่นการวิเคราะห์สถานะบุคคลของตนเองเพื่อพัฒนาสถานะด้วยตนเอง ทักษะการเจรจาต่อรอง และการทดลองขอใช้สิทธิกับผู้ให้บริการสิทธิ

3.2 การเพิ่มพลังอำนาจโดยการเสริมศักยภาพและทักษะด้านการสื่อสารให้กับคนไร้สัญชาติ แบ่งได้ 2 ด้านคือ

3.2.1 การเสริมศักยภาพด้วยการให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย ที่เกี่ยวกับสิทธิ 5 กลุ่ม โดยการให้ความรู้ทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ 5 กลุ่ม ซึ่งการเสริมศักยภาพด้านความรู้ข้อกฎหมายให้กับคนไร้สัญชาติทั้งสองกลุ่ม

3.2.2 การเสริมทักษะด้านการสื่อสารเพื่อการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายให้กับคนไร้สัญชาติ 9 ทักษะ ได้แก่

3.2.2.1 การฝึกทักษะการเป็นผู้รับสารที่กระตือรือร้นในการฟังข้อมูลและเรียนรู้ข้อกฎหมายและกระบวนการเข้าถึง

สิทธิฯ รวมทั้งการจดบันทึกข้อมูล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อกฎหมายที่จำเป็นต่อการใช้สิทธิของตน

3.2.2.2 การฝึกทักษะทักษะการพูด การเล่าเรื่องตนเองและครอบครัว โดยการเล่าเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของตนเอง และครอบครัวรวมทั้งปัญหาการมารับบริการด้านสิทธิตามกฎหมาย โดยระหว่างการเล่าเรื่องดังกล่าว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนอื่น ๆ จะร่วมเป็นฝ่ายซักถาม ทวนซ้ำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและครบถ้วน

3.2.2.3 การฝึกทักษะการแสวงหาข้อมูล เพื่อให้คนไร้สัญชาติสามารถสืบค้นข้อมูลที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการใช้บริการสิทธิตามกฎหมายของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานะบุคคล เช่น ข้อมูลด้านการเกิด ผู้ให้กำเนิด และข้อมูลด้านเอกสารต่าง ๆ ที่ทางการออกให้ เพราะข้อมูลชุดดังกล่าวจำเป็นต่อการเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์สัญชาติไทย

3.2.2.4 การฝึกให้คนไร้สัญชาติวิเคราะห์ปัญหา ข้อมูลข้อเท็จจริง และสถานะของตนเอง โดยใช้การเขียนแผนผังครอบครัว (family tree) และวิเคราะห์เรื่องของตนเองตามความรู้ทางกฎหมายเพื่อให้คนไร้สัญชาติทราบว่าคุณภาพอยู่ในสถานะใดทางกฎหมายและสามารถใช้สิทธิและพัฒนาสถานะบุคคลได้ในระดับใด

3.2.2.5 การฝึกทักษะการเจรจาต่อรอง โดยเริ่มจากการสลับบทบาท (role shift) ให้คนไร้สัญชาติเป้าหมายตั้งคำถาม

ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เวทีสื่อสารสาธารณะ และการเจรจาระหว่างการทดลองขอใช้สิทธิ

3.2.2.6 การฝึกทักษะการออกแบบสาร เป็นการฝึกทักษะให้กับคนไร้สัญชาติกลุ่มเชิงรุก ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดสารที่จะนำไปผลิตสื่อ

3.2.2.7 การฝึกทักษะการทำงานร่วมกับสื่อและผลิตสื่อร่วมกับทีมผลิตสื่อทั้ง 3 ขั้นตอน ที่ประกอบด้วยขั้นตอนก่อน ระหว่าง และหลังการผลิต โดยคนไร้สัญชาติทำงานร่วมกับคณะวิจัย นิสิตด้านการสื่อสาร นักกฎหมายและองค์กรหน่วยงานเอกชน ในบทบาทที่หลากหลายเช่นการเป็นผู้กำหนด เนื้อหาสาร การเป็นแหล่งข้อมูล แหล่งข่าว ผู้แสดงและผู้ประเมินผลสื่อ

3.2.2.8 การฝึกทักษะการประเมินสารและสื่อ เป็นการฝึกทักษะให้กับคนไร้สัญชาติกลุ่มเชิงรุกเกิดทักษะการประเมินสารและสื่อด้านความถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาที่ต้องการและด้านความชอบในชิ้นงาน จำนวน 2 ครั้ง ผ่านทางการสื่อสารระหว่างบุคคลทางสื่อสังคม ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มคนไร้สัญชาติกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับเนื้อหามากกว่าด้านเทคนิคหรือด้านวิธีการนำเสนอ

3.2.2.9 การฝึกทักษะความกล้าในการสื่อสาร เป็นการฝึกทักษะให้กับกลุ่มคนไร้สัญชาติกลุ่มเชิงรุกเกิดความกล้าในการพูด เจรจา และการขอใช้สิทธิ ด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจด้านข้อกฎหมาย การสร้างพื้นที่เช่นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเวทีการสื่อสารสาธารณะร่วมกับนักกฎหมายและกลุ่ม

ผู้ให้บริการด้านสิทธิ รวมทั้งการโอกาสในการฝึกปฏิบัติการสื่อสารและการทดลองขอใช้บริการสิทธิกับภาคเอกชนจำนวน 4 ครั้ง และภาครัฐจำนวน 4 ครั้ง

3.3 การสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อการสื่อสารและสร้างให้เป็นวาระของพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างพื้นที่การสื่อสารสาธารณะ 2 รูปแบบคือ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเวทีการสื่อสารสาธารณะ แต่ละวิธีมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มผู้ไร้สิทธิขาดกับนักกฎหมาย และคณะผู้วิจัยในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการใช้สิทธิฯ และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยเริ่มจากขั้นตอนการเปิดใจและสร้างความวางใจซึ่งกันและกัน การใช้วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมฯ ด้วยการสื่อสารที่มีลักษณะการพูดคุย แลกเปลี่ยนเฉพาะกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะร่วมกันภายในกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีไม่รู้สึกลัวหรือรู้สึกเหนียวกว่าต่อยกวาระหว่างการสื่อสาร หลังจากนั้นจึงไปสู่การสื่อสารข้ามกลุ่มหรือผสมผสานสมาชิกที่มีความแตกต่างกันเข้ามาร่วมในเวที แต่ยังไม่เป็นการเผชิญหน้าแบบคู่ตรงข้าม เช่นคนไร้สัญชาติพื้นที่หนึ่ง ร่วมกับคนไร้สัญชาติอีกพื้นที่หนึ่ง คนไร้สัญชาติกับนักกฎหมาย ผู้ให้บริการด้านสิทธิกับนักกฎหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนกลุ่มอื่น ๆ และกระตุ้นการเปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริงของในเชิงลึกขึ้น โดยระหว่างดำเนินการควรเสริมวิธีการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ ด้วย เช่นการ

สื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อกลางเช่นโทรศัพท์ สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อช่วยให้คนไร้สัญชาติรับรู้สนใจ เข้าถึง มีความกล้าในการสื่อสารในประเด็นปัญหาของตนเองอย่างต่อเนื่อง

3.3.2 เวทีการสื่อสารสาธารณะเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการและให้กลุ่มที่มีความแตกต่างหรือคู่ตรงข้ามกันเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการสื่อสารแบบเผชิญหน้ารับรู้ เข้าใจและหาทางออกร่วมกันโดยใช้การสื่อสารแนวระนาบ หลายทิศทางที่สามารถลดตัวกลางที่กรองข้อมูลข่าวสาร (gate keeper) และลดระยะห่างของอำนาจระหว่างคนไร้สัญชาติกับกลุ่มผู้ให้บริการสิทธิภาครัฐและเอกชนและยังทำให้ประเด็นสิทธิของบุคคลไร้สัญชาติเป็นวาระของท้องถิ่นได้

4. การวัดผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติเพื่อเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย

ผู้วิจัยกำหนดการวัดผลการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ 2 ประเด็น ได้แก่

4.1 การวัดผลที่มีต่อ ความรู้ความเข้าใจสิทธิตามกฎหมาย โดยเปรียบเทียบกับความรู้ความเข้าใจเดิมของคนไร้สัญชาติ พบว่าการสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ ส่งผลต่อคนไร้สัญชาติทั้งสองกลุ่ม (เชิงรุกและเชิงรับ) มีความเข้าใจเรื่องสิทธิตามกฎหมายได้ถูกต้องมากขึ้น อาทิ

4.1.1 สิทธิส่วนบุคคล ในสิทธิการทำธุรกรรมหรือซื้อสินค้า เช่น การซื้อสิ่งหจก. รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า การเปิดบัญชี

ธนาคาร การจดทะเบียนโทรศัพท์ การเปลี่ยนชื่อตัว การทำใบอนุญาตขับขี่ และการออกนอกพื้นที่ควบคุม ฯลฯ เป็นต้น

4.1.2 สิทธิการพัฒนาสถานะบุคคล มีการรับรู้เงื่อนไขสำคัญสำหรับการเข้าสู่กระบวนการรับรอง/พิสูจน์สัญชาติได้ดีขึ้น เช่น การทำแผนผังครอบครัว การวิเคราะห์สถานะบุคคลทางกฎหมายของตนเอง

4.1.3 มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับประเภทเอกสารประจำตัวบุคคลและการใช้เอกสารประกอบในการขอรับบริการสิทธิตามกฎหมาย ได้ถูกต้อง เช่นการขอใช้สิทธิเกี่ยวกับการซื้อสินค้า ต้องแสดงเอกสารบัตรประจำตัวและทะเบียนราษฎรของตนเอง หรือการขับชื้อออกไปนอกพื้นที่ควบคุมต้องแสดงใบอนุญาตออกนอกพื้นที่ประกอบด้วย เป็นต้น

4.1.4 ความรู้ความเข้าใจเรื่องแนวทางการขอใช้สิทธิที่ถูกต้อง เช่นการเปลี่ยนแปลงชื่อบุคคล แม้กฎหมายไม่ห้ามแต่ไม่ควรเปลี่ยนชื่อในระหว่างกระบวนการพิสูจน์สัญชาติ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้กระทบต่อข้อเท็จจริงหรือการทำหรือต่ออายุบัตรประจำตัวต้องได้ดำเนินการที่อำเภอที่ออกบัตรให้เท่านั้น เป็นต้น

4.2 การวัดผลที่มีต่อศักยภาพและทักษะด้านการสื่อสารของกลุ่มคนไร้สัญชาติ ผลการวิจัยพบว่าคนไร้สัญชาติทั้งสองกลุ่มสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารดังนี้

4.2.1 พัฒนาทักษะด้านการสื่อสารระดับพื้นฐานมากขึ้น เช่นการฟัง การพูด และการเล่าเรื่อง เห็นได้จากการสื่อสารระหว่างการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งมีการพูด ชักถามและ

เล่าถึงปัญหาของตนเองให้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้รับรู้และเข้าใจได้ดีขึ้น

4.2.2 พัฒนาทักษะการสื่อสารระดับกลาง ที่เน้นทักษะด้านการสื่อสารที่มีเป้าหมายเฉพาะเพื่อ

4.2.2.1 เกิดความกล้าในการสื่อสารเพื่อขอใช้สิทธิ ผลการศึกษาพบว่าภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเพิ่มทักษะการสื่อสารแล้ว กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติบางรายมีความกล้าที่จะสื่อสารและพยายามเจรจาต่อรองเพื่อขอใช้สิทธิตามกฎหมายกำหนดมากขึ้น

4.2.2.2 เกิดความกล้าในการสื่อสารแบบเผชิญหน้า โดยสามารถเป็นผู้กำหนดคำถามหรือเป็นผู้ส่งสาร หลังการวิจัยพบว่า กลุ่มคนไร้สัญชาติมีความกล้าในการซักถามและตั้งคำถามในการเรียกร้องสิทธิของตนเองมากขึ้น เช่นในกิจกรรมเวทีการสื่อสารสาธารณะ พวกเขาสามารถเล่าถึงประสบการณ์ทั้งด้านบวกและด้านลบที่ได้รับจากการให้บริการและซักถามและตั้งข้อสงสัยผู้ให้บริการสิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารกับภาครัฐ

4.2.2.3 เกิดแกนนำในการสื่อสารภายในกลุ่มคนไร้สัญชาติอย่างไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มคนที่เป็นแกนหลักมักเป็นกลุ่มที่เป็นผู้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานะของตนเอง เครือญาติ ติดตาม สืบค้นข้อมูล การเขียนแผนผังครอบครัวและเป็นสื่อกลางรับข้อมูลข่าวสารจากคณะวิจัยและนักกฎหมาย และกลุ่มคนไร้สัญชาติที่เป็นญาติพี่น้องของตน

เมื่อพิจารณารูปแบบพฤติกรรมมารับรู้ความเข้าใจและการนำความรู้และทักษะไปใช้

ของคนไร้สัญชาติแล้วพบว่ามีความแตกต่างกัน
ใน 3 รูปแบบ ดังนี้

1. เกิดการรับรู้ มีความเข้าใจและนำไป
สู่การขอใช้สิทธิ ที่มักเป็นกลุ่มคนไร้สัญชาติ
เชิงรุก โดยผลที่ได้เมื่อมีการใช้สิทธิมี 4 ลักษณะ
คือได้รับสิทธิตามกฎหมาย ไม่ได้สิทธิฯ แต่ได้รับ
ข้อแนะนำและแนวทางแก้ไขปัญหา ไม่ได้รับสิทธิฯ
ไม่ได้รับคำแนะนำ และยุติการขอใช้สิทธิ
เนื่องจากหลักฐานเอกสารไม่เอื้อประโยชน์ต่อ
การพิสูจน์สิทธิ

2. เกิดการรับรู้ มีความเข้าใจ แต่ไม่นำ
ไปสู่การขอใช้สิทธิฯ ที่มักเกิดกับคนไร้สัญชาติเชิงรับ
ที่มีเหตุผลส่วนบุคคลเช่นติดธุระ ไม่มีเงิน ขาด
เอกสาร และไม่กล้าเป็นต้น

3. เกิดรับรู้ไม่นำสู่ความเข้าใจและไม่ก่อให้เกิดการ
ใช้สิทธิฯ มักเกิดกับคนไร้สัญชาติ
เชิงรับ ด้วยเหตุผลที่ยึดประเพณี/ทัศนคติ
แบบเดิม เช่นเขาไม่ทำอะไรให้หาเอกสารหลักฐาน
ไม่ได้แล้ว

ผลจากการเสริมศักยภาพด้านข้อ
กฎหมายและทักษะด้านการสื่อสารทำให้คน
ไร้สัญชาติบางกลุ่มที่เคยไร้ตัวตนหรือแทบไม่มี
เสียง มีตัวตนและสามารถใช้ทักษะการสื่อสาร
เพื่อต่อรองเพื่อเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของตน
กับผู้ให้บริการด้านสิทธิมากขึ้น ซึ่งถือเป็นทักษะ
และปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คนไร้สัญชาตินำไป
สานต่อการใช้สิทธิตามกฎหมายของตนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานคือปัจจัย
เริ่มต้นของการสื่อสารเพื่อเพิ่มพลัง
การสำรวจข้อมูลพื้นฐานด้านการสื่อสาร ความรู้

ความเข้าใจทางด้านกฎหมายและการวิเคราะห์
ความต้องการของกลุ่มคนไร้สัญชาติและผู้ให้
บริการสิทธิเป็นขั้นตอนแรกของการไปสู่การ
ออกแบบการสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังให้กับคนไร้
สัญชาติ เพราะเป็นวิธีการที่เริ่มต้นด้วยการ
ตั้งคำถามเพื่อคนไร้สัญชาติได้มีส่วนร่วมในการ
ตอบคำถามดังกล่าว ซึ่งไม่ใช่การถามตอบเพื่อ
ให้ได้คำตอบเท่านั้น แต่เป็นวิธีการที่กระตุ้นให้
คนโดยโอกาสได้ศึกษามุมมองการคิดวิเคราะห์
ถึงตนเองและปัญหาของตนเองที่ทำให้รู้จักตนเอง
มากขึ้น (UNDP, 2006) และยังเป็นข้อมูลพื้นฐาน
ที่นำไปสู่การร่วมกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา
ที่ตอบสนองความต้องการของพวกเขามากที่สุด

สำหรับการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
เพื่อเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติเพื่อเข้าถึงสิทธิตาม
กฎหมายในครั้งนี ได้ปฏิบัติการที่ครอบคลุมถึง
เป้าหมาย 3 ด้านตามแนวทางขององค์กร
สหประชาชาติอย่างพร้อมกัน เนื่องจากแต่ละ
เป้าหมายนั้นส่งผลเชื่อมโยงถึงกันและกัน กล่าว
คือการใช้การสื่อสารเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึง
ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมาย ทำให้คนไร้
สัญชาติมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย
ได้อย่างถูกต้องที่ไปเพิ่มพลังให้คนไร้สัญชาติ
มีอำนาจที่ได้มาจากการเกิดความรู้และการพัฒนา
ศักยภาพและทักษะด้านการสื่อสารมากขึ้น
ขณะเดียวกันก็ทำให้ประเด็นเรื่องสิทธิของคน
ไร้สัญชาติเป็นวาระของพื้นที่ไปด้วย

2. การเพิ่มอำนาจให้กับคนไร้สัญชาติ
ด้วยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของคนไร้
สัญชาติในการวิจัยครั้งนี้มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับ

พฤติกรรมกรรมการสื่อสารของคนไร้สัญชาติว่าเป็นเชิงรุกหรือเชิงรับ โดยทักษะการสื่อสารที่จะทำให้คนไร้สัญชาติมีพลังอำนาจในการเข้าถึงสิทธิและก้าวข้ามความกลัวหรือไม่กล้าสื่อสารไปได้ ต้องเป็นทักษะการสื่อสารในระดับกลางที่มุ่งเน้นให้เกิดทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล การเจรจา และการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเพื่อการขอให้บริการสิทธิ เพราะการพูดการฟังที่เป็นทักษะระดับพื้นฐานนั้น ยังไม่สามารถทำให้เกิดการเรียกร้องและลงมือปฏิบัติการขอใช้สิทธิได้

อย่างไรก็ตาม การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังให้กับคนไร้สัญชาติได้เข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย ควรพิจารณาเรื่องจังหวะการมีส่วนร่วมและกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยระยะแรกของการทำงานที่ต่างฝ่ายยังไม่คุ้นเคย และมีความหวาดระแวงกันอยู่นั้น การใช้วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมควรให้คนที่มีความคล้ายกันเข้ามา ก่อน แล้วจึงเพิ่มกลุ่มที่มีความแตกต่างเข้ามา พร้อมกับเสริมศักยภาพด้านกฎหมายและทักษะการสื่อสาร จากนั้นจึงใช้กิจกรรมการสื่อสารที่เปิดพื้นที่การสื่อสารสาธารณะแบบร่วมกับคนที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งวิธีการดังกล่าวถือเป็นการเตรียมความพร้อมด้านการสื่อสารของคนด้อยอำนาจอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้พร้อมสำหรับการสื่อสารที่มีลักษณะเผชิญหน้ากับคู่ตรงข้ามที่มีอำนาจมากกว่านั้น ได้อย่างเท่าเทียมและมีเหตุมีผลในการสื่อสารมากขึ้น

3. การก้าวข้ามความกลัวด้วยการทดลองการสื่อสารแบบเผชิญหน้า

การทดลองปฏิบัติการใช้สิทธิ เป็นกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์จริงให้กับคนไร้สัญชาติที่สามารถช่วยนำพาคนไร้สัญชาติออกจากความรู้สึกด้อยอำนาจและความกลัวในการเรียกร้องสิทธิ ควรจัดให้มีขึ้นหลังจากที่คนไร้สัญชาติได้รับการเสริมความรู้และทักษะการสื่อสารแล้ว ขั้นตอนการทดลองฯ เพื่อก้าวข้ามความกลัว มี ดังนี้

3.1 สสำรวจความรู้ด้านกฎหมายและปัญหาการสื่อสารและเรื่องการได้รับสิทธิของคนไร้สัญชาติ โดยใช้รูปแบบการสื่อสารกลุ่มย่อยที่สมาชิกกลุ่มมีความคล้ายกันและการสื่อสารระหว่างบุคคล

3.2 การแสวงหาคอนไร้สัญชาติเข้าร่วมการทดลอง โดยพิจารณาจากความกระตือรือร้นเรื่องสิทธิของตนเองและเป็นคนไร้สัญชาติในกลุ่มที่พบในงานวิจัยมากที่สุด เพื่อให้เป็นตัวแทนกลุ่มคนไร้สัญชาติ

3.3 การเลือกสิทธิสำหรับการทดลอง ควรเลือกสิทธิที่เข้าถึงง่ายและเป็นไปได้มากที่สุด ก่อนแล้วเป็นสิทธิที่มีความยากและซับซ้อนมากขึ้น เช่น เริ่มจากสิทธิที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชนก่อน เพราะการใช้สิทธิส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจของภาคเอกชนและมีการเรียกร้องหลักฐาน หรือข้อเท็จจริงจากคนไร้สัญชาติน้อย เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจและเพิ่มความกล้าหาญอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3.4 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการทำงาน เพื่อสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของเรื่องและตระหนักถึงเรื่องของผลประโยชน์ที่ต้องกระทำการด้วยตนเอง

3.5 การประเมินผลหลังการทดลอง ปฏิบัติการทดลองการขอใช้บริการด้านสิทธิ โดยทำได้ในสองลักษณะคือ

3.5.1 ลักษณะแบบทันทีทันใด เพื่อประเมินผลด้านความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิ ตามกฎหมาย รวมทั้งเพื่อประเมินความรู้สึก ในระหว่างการทดลอง

3.5.2 ลักษณะแบบล่าช้า ใช้ประเมินหลังจากการขอใช้สิทธิ พบว่าคน ไร้สัญชาติมีความกล้าในการขอใช้สิทธิโดยเฉพาะ สิทธิเกี่ยวกับการพัฒนาสถานะบุคคลเพื่อขอ รับรองสัญชาติที่มีความยากและซับซ้อนเพิ่มขึ้น แต่ในกระบวนการขอใช้สิทธิในการพัฒนาสถานะ บุคคลดังกล่าว ควรมีหน่วยงานภายนอกเช่น นักกฎหมาย หรือเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ให้ความช่วยเหลือและหนุนเสริม เช่นนั้นอาจทำให้ คนไร้สัญชาติล้มเลิกการดำเนินการเมื่อต้อง เผชิญหน้ากับผู้ให้บริการสิทธิที่ยังคงใช้รูปแบบ การสื่อสารที่มุ่งจับผิดหรือปฏิเสธการให้บริการ

การที่คนไร้สัญชาติโดยเฉพาะกลุ่มเชิงรุก สามารถก้าวข้ามความกลัวได้นั้น สอดคล้องกับ แนวคิดของ Gibson (1993) ซึ่งกลุ่มคนไร้สัญชาติ ที่เข้าร่วมการทดลองแต่ละสิทธินั้นจะรับรู้ ถึงความสำเร็จและรู้สึกพอใจกับความสามารถ ของตนที่สามารถผ่านขั้นตอนการขอใช้สิทธิ แต่ละสิทธิ ตั้งแต่ระดับง่ายก่อนและเมื่อมี ความสำเร็จในขั้นแรกก็จะพยายามขอใช้สิทธิ ที่มีความยากและซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งความสำเร็จ ของการขอใช้สิทธิแต่ละสิทธินั้นจะเป็นพลังวน เข้ามาเสริมให้พวกเขาเกิดความมั่นใจและเริ่ม ที่จะกำหนดเป้าหมายชีวิตของตนทั้งในการเรียน

หรือการทำงานตามสิทธิและประสบการณ์การขอ ใช้สิทธิอย่างมีความหวังมากยิ่งขึ้น

4. ลักษณะและบทบาทของการสื่อสาร แบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังการเข้าถึงสิทธิ ตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ

4.1 ลักษณะการสื่อสารแบบมี ส่วนร่วมฯ เพื่อเพิ่มพลังการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

4.1.1 เป็นรูปแบบการสื่อสาร ที่มีทิศทางการไหลแบบแนวระนาบ

4.1.2 เป็นรูปแบบการสื่อสาร ที่เอื้อต่อการปรับความสมดุลของอำนาจทางการ สื่อสารระหว่างคนไร้สัญชาติซึ่งถือเป็นคนด้อย อำนาจและกลุ่มภาครัฐหรือกลุ่มให้บริการสิทธิ

4.1.3 เป็นรูปแบบการสื่อสาร ที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับสูงที่ มากกว่าเป็นผู้รับสาร เช่นการสร้างโอกาสให้คน ไร้สัญชาติมีส่วนร่วมการกำหนดเนื้อหาประเด็น กำหนดช่วงเวลาในการสื่อสาร รวมไปถึงเป็น ผู้กระทำการด้วยตนเอง เช่นการทดลองใช้สิทธิฯ

4.1.4 เป็นรูปแบบการสื่อสาร ที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของประเด็นและร่วม ในการแก้ไขปัญหา เช่นการคืนข้อมูลการวิจัย ให้กับกลุ่มเป้าหมายเป็นระยะ ๆ การมอบหมาย งาน และการติดตามข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

4.2 บทบาทการสื่อสารแบบมี ส่วนร่วมในการเพิ่มพลังคนไร้สัญชาติในการ วิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นบทบาทของการสื่อสาร ดังกล่าวหลายประการเช่น

4.2.1 การทำให้คนไร้สัญชาติ ได้ตระหนักถึงตนเอง สามารถวิเคราะห์ปัญหา

ข้อจำกัดของตัวเองได้ การสืบค้นข้อมูลข้อเท็จจริงทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และสามารถสื่อสารเช่น การเล่าเรื่องของตนเอง การขอใช้บริการสิทธิการออกแบบเนื้อหา และการทำงานร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตสื่อเพื่อให้เข้าใจถึงวิธีการทำงานของสื่อได้

4.2.2 เป็นตัวเชื่อมโยงทาง

สังคมที่ทำให้กลุ่มคนที่เป็นคู่ตรงข้ามหรือคนที่ไม่สนใจเข้ามาเรียนรู้และเข้าใจปัญหาของคนไร้สัญชาติได้มากขึ้น

4.2.3 เป็นกลไกในการสร้าง

กีดกันทางสังคมต่อกลุ่มที่เกี่ยวข้องในการดูแลปัญหาของคนไร้สัญชาติ

การวิจัยในครั้งนี้แม้ว่ายังไม่สามารถทำให้คนไร้สัญชาติได้รับบริการสิทธิได้อย่างราบรื่นหรือทำให้ผู้ให้บริการสิทธิแก้ไขปัญหาให้คนไร้สัญชาติได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เรื่องของคนไร้สัญชาติกลายเป็นวาระของพื้นที่อย่างชัดเจน แต่ยังคงต้องได้รับการพัฒนาและสานต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการใช้สิทธิในการพัฒนาสถานะบุคคลที่ถือเป็นสิทธิที่มีความยากและต้องใช้ความอดทนของคนไร้สัญชาติในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของตนเองและติดตามเรื่องของตนเองอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การออกแบบการสื่อสารสำหรับประเด็นที่อ่อนไหว ควรเริ่มต้นด้วยการออกแบบการสื่อสารที่สร้างความไว้วางใจ โดยใช้รูปแบบการสื่อสารจากการสื่อสารกลุ่มเล็ก ๆ ที่สมาชิกมีความคุ้นเคยกันก่อนก่อนจะให้คนอื่น ๆ ที่มี

ความแตกต่างกันโดยเฉพาะเชิงอำนาจและบทบาทเข้ามาช่วยในการสื่อสาร เพราะหากมีความหวาดระแวงและความกลัวแล้วการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงหรือการทำงานร่วมกันอาจไม่ประสบความสำเร็จ ส่วนการเพิ่มพลังคนด้อยอำนาจเช่นคนไร้สัญชาติควรออกแบบวิธีการสื่อสารที่ทำให้พวกเขาได้ทดลองปฏิบัติการในสถานการณ์จริงที่มีความซับซ้อนจากง่ายไปถึงยากเพราะหากอธิบายหรือให้ความรู้เพียงอย่างเดียวอาจไม่ทำให้พวกเขาหลุดจากความกลัวได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาประเด็นการสื่อสารของคนไร้สัญชาติเช่น การสื่อสารเพื่อสร้างแรงกดดันทางสังคมในประเด็นการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติ เพราะการสื่อสารที่จะทำให้คนไร้สัญชาติเข้าถึงสิทธิ จำเป็นต้องสร้างแรงกดดันให้ภาครัฐเห็นความสำคัญและสนใจ รวมทั้งการศึกษาเพื่อสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติผ่านช่องทางสื่อสารที่เป็นทางการและมาจากผู้ส่งสารที่น่าเชื่อถือ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารที่ไปถึงคนไร้สัญชาติมีความถูกต้อง และชัดเจน

2.2 ควรพิจารณาศึกษาการเสริมพลังการสื่อสารผู้ให้บริการภาครัฐ เพื่อให้เกิดการสื่อสารเพื่อแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติ เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ ใกล้ชิดและยังเป็นแหล่งข่าวและแหล่งบริการสิทธิที่จะทำให้คนไร้สัญชาติได้เข้าถึงและใช้สิทธิตามกฎหมาย

2.3 ศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสื่อมวลชน เพื่อยกระดับมาตรฐานการนำเสนอและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลด้านสิทธิตามกฎหมายของคนไร้สัญชาติอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ เพราะการสื่อสารเพื่อเพิ่มพลังให้คนไร้สัญชาติได้เข้าถึงสิทธิตามกฎหมายนั้นจำเป็นต้องใช้การสื่อสารหลายระดับ ถ้าฟังก์ชันการสื่อสารเฉพาะพื้นที่อาจมีพลังไม่พอที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงข้อกฎหมายและสื่อสารข้อกฎหมายที่ถูกต้องไปยังคนไร้สัญชาติได้

REFERENCES

Gibson, C.H. (1993). A concept analysis of empowerment. 2nd edition. London: An Aspen Publication.

Chanthima, I. Director of youth's development center. Interviewed on May 19, 2016. (in Thai)

Saisaard, W. (2010). Right to property of

stateless – nationality-less person: Case Study on financial transactions of stateless – nationality-less person. Master of Laws. Faculty of Law: Bangkok: Thammasat University. (in Thai)

Teeachaimahit, R., et al. (2014). Protecting Right of Tai Lue in Phayao Province. Phayao: Thailand Research Fund. (in Thai)

United Nations Development Programme Bureau for Development Policy (UNDP). (2006). Communication for Empowerment: Developing Media Strategies in Support of Vulnerable Groups. NY: Democratic Governance Groups.

Women stateless people 28 years old. Interviewed on April 7, 2016. (in Thai)